

УДК 338.432:633.854(477)

ВИРОБНИЦТВО СОНЯШНИКУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ НА ПЕРСПЕКТИВУ

М.М. Ільчук, доктор економічних наук

Досліджено економічну ефективність виробництва соняшнику на сільськогосподарських підприємствах України та розроблено прогноз обсягів виробництва на 2015 р.

Виробництво соняшнику, сільськогосподарські підприємства, ринок соняшнику, ефективність виробництва соняшнику.

Зростання світового попиту на олію постійно нарощує і стимулює виробництво олійних культур, зокрема соняшнику. Потужності переробки соняшнику в Україні становлять майже 10 млн т. Україна є найбільшим експортером соняшникової олії у світі та експортує її в понад 90 країн світу. За обсягу виробництва соняшнику 10–10,5 млн т експорт олії може скласти 3,5–3,7 млн т [1, 3]. Проте ефективність функціонування олійно-жирового підкомплексу України значною мірою залежить від стабільного та ефективного виробництва соняшнику на сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам виробництва та функціонування ринку соняшнику в Україні присвячені праці вітчизняних вчених В.Г. В'юна, Л.А. Євчук, В.С. Каретникової, В.В. Кириченка, В.Г. Кухти, С.Ю. Кучеренка, А.А. Побережної, В.Ф. Сайка та інших учених. Проте перспективи виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах ще недостатньо вивчені.

Мета дослідження – розробити прогноз обсягів і показників економічної ефективності виробництва соняшнику на сільськогосподарських підприємствах України на 2015 р.

Виклад основного матеріалу. Протягом 2000–2012 рр. в Україні зібрана площа посівів під соняшником збільшується майже у 1,8 раза, урожайність – майже у 1,4 раза, а валові збори соняшнику – у 2,4 раза (табл.1).

Виробництвом соняшнику в Україні займаються сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та господарства населення. У 2010 р. на долю сільськогосподарських підприємств припадало 63,3 % виробленого обсягу соняшнику, на долю фермерських господарств – 8,8 % і на долю господарств населення – 27,9 % [5].

1. Зібрана площа, урожайність та валовий збір соняшнику в Україні (усі категорії господарств) *

Показник	Роки							2012 р. у % до 2000 р.
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	2841,6	3689,1	4279,5	4193,0	4525,8	4716,6	5081,69	178,8
Урожайність, т/га	1,22	1,28	1,53	1,52	1,50	1,84	1,65	135,2
Валовий збір, тис. т	3457,4	4706,1	6526,2	6364,0	6771,5	8670,5	8387,1	242,6

*Джерело: Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Найсприятливіші природні умови для вирощування соняшнику в Україні в зоні Степу (північна, східна та центральна його частини). Тут у 2010 р. спостерігалась найвища ефективність виробництва соняшнику. Рівень рентабельності його виробництва на підприємствах степової зони становив 69,7 %, порівняно з 59,2 % на підприємствах лісостепової зони та з 2,9 % – на підприємствах поліської зони (табл. 2). Проте прибутку на 1 га посівів одержано найбільше у підприємств зони Лісостепу (2078,2 грн) за рахунок вищої врожайності культури.

Прогнозування попиту, місткості ринку, обсягів продажу насіння соняшнику в Україні на 2015 р. здійснювалося з використанням методів економіко-математичного моделювання.

Для побудови математичної моделі ринку соняшнику використовувалась база даних Державної служби статистики України, що побудована на основі статистичної звітності сільськогосподарських підприємств, які звітували за формою № 50-сг за 2010 та 2011 рр.

Математична функція кривої національної пропозиції соняшнику за 2010 р. має вигляд (формула (1)):

$$y = 1682,157 + 3,218^x, \quad (1)$$

де x – обсяг пропозиції, млн т;

y – ціна, яку фактично отримує підприємство, грн.

Математична функція кривої національної пропозиції соняшнику за 2011 р. має вигляд (формула (2)):

$$y = 1891,178 + 2,486^x. \quad (2)$$

Ціна ринкової рівноваги встановлюється на основі зведення кривих попиту та пропозиції.

Для моделювання поведінки споживачів використовувалась лінійна функція загального типу:

$$Y = a - bp,$$

де Y – обсяг споживання соняшнику;

p – ціна.

Лінія національного попиту на соняшник в 2010 р. має вигляд (формула (3)):

$$Y = 9,83 - 0,0011 \cdot p. \quad (3)$$

**2. Групування сільськогосподарських підприємств
(включаючи фермерські господарства*) за виробничими
витратами на 1 га посіву соняшнику, 2010 рік****

Показники	Групи господарств за виробничими витратами на 1 га посіву, грн				Всього
	I – до 2500	II - від 2500 до 4000	III - від 4000 до 5500	IV - понад 5500	
Степ					
Кількість підприємств	1666	1582	206	48	3502
Зібрана площа, тис. га	864,3	1018,7	100,8	17,1	2001
Урожайність, ц/га	12,0	17,3	22,1	28,8	15,3
Прибуток, млн грн	1479,6	2161,0	211,3	29,4	3881,3
Повна собівартість 1 ц, грн	149,31	181,26	224,67	281,99	176,04
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	145,38	116,83	88,64	53,29	122,74
Рентабельність (+), збитковість (-), %	97,4	64,5	39,5	18,9	69,7
Лісостеп					
Кількість підприємств	570	1293	252	61	2176
Зібрана площа, тис. га	173,7	573,3	119,2	17,2	883,3
Урожайність, ц/га	14,1	18,1	23,4	30,5	18,3
Прибуток, млн грн	389,3	1134,9	270,5	41,0	1835,7
Повна собівартість 1 ц, грн	136,81	189,81	219,47	268,87	189,75
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	160,72	107,91	94,00	77,40	112,28
Рентабельність (+), збитковість (-), %	117,5	56,9	42,8	28,8	59,2
Полісся					
Кількість підприємств	53	84	12	8	157
Зібрана площа, тис. га	14,1	46,2	3,6	21,1	85,1
Урожайність, ц/га	12,1	17,6	20,3	26,4	19,0
Прибуток, млн грн	6,42	-4,72	1,32	1,65	4,66
Повна собівартість 1 ц, грн	216,35	257,92	245,28	226,60	243,20
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	37,41	-13,11	16,31	33,26	7,08
Рентабельність (+), збитковість (-), %	17,3	-5,1	6,7	14,7	2,9
Україна					
Кількість підприємств	2289	2959	470	117	5835
Зібрана площа, тис. га	1052,1	1638,2	223,6	55,4	2969,4
Вироблено соняшнику, тис. т	1298,8	2881,4	508,6	157,4	4845,9
Урожайність, ц/га	12,3	17,6	22,7	28,4	16,3
Реалізовано соняшнику, тис. т	1274,3	2953,5	532	139,5	4899,2
Виручка, млн. грн	3759,6	8811,6	1666,8	475,2	14713,2
Прибуток, млн грн	1884,7	3333,5	482,5	72,4	5773,1
Повна собівартість 1 ц, грн	147,14	185,46	222,63	288,73	182,49
Ціна реалізації 1 ц, грн	295,03	298,34	313,31	340,64	300,30
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	147,89	112,89	90,68	51,91	117,81
Рентабельність (+), збитковість (-), %	100,5	60,9	40,7	18,0	64,6

* Фермерські господарства, які звітують за формою № 50-сг.

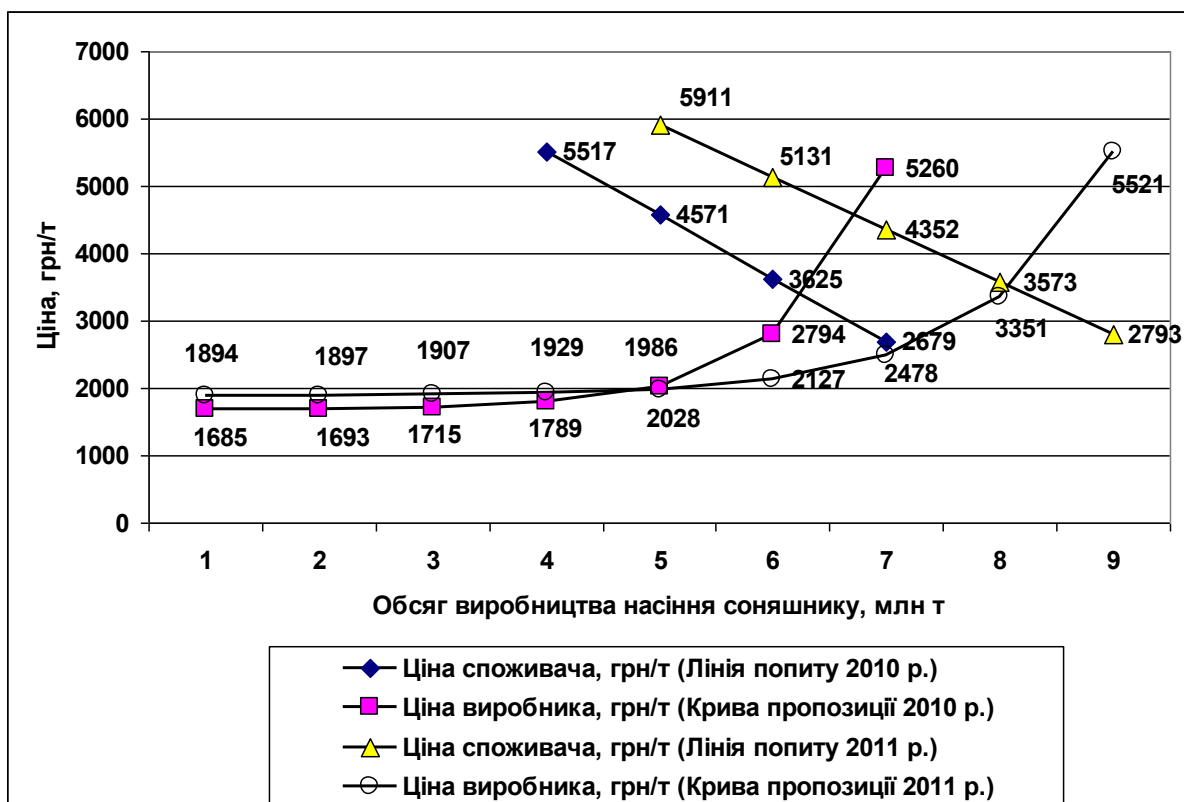
**Джерело: розраховано автором на основі даних статистичної форми № 50-сг.

Лінія національного попиту на соняшник у 2011 р. має вигляд (формула (4)):

$$Y = 12,6 - 0,0013 \cdot p. \quad (4)$$

Відобразивши лінії попиту та криві пропозицій на одному рисунку, отримаємо наочне зображення моделей ринку соняшнику в 2010 та 2011 рр. (див. рисунок).

Дані рисунку свідчать, що збільшення обсягів виробництва соняшнику у 2011 р., порівняно з 2010 р., не призвело до зниження ціни. Ціна на 1 т соняшнику (без ПДВ) лише збільшилась з 3029,8 грн у 2010 р. до 3224,9 грн у 2011 р. Це пояснюється підвищенням попитом на соняшник на внутрішньому ринку для його переробки на олію. У зв'язку з підвищенням попитом на соняшник, прогнозні обсяги його виробництва визначаються на основі агротехнічних вимог щодо максимальних розмірів посівних площ у системі сівозмін підприємства та економічної доцільності їх збільшення з урахуванням прибутковості інших видів продукції.

Моделі ринку соняшнику за 2010 і 2011 роками*

*Джерело: власна розробка із залученням статистичних даних.

На формування та розвиток ринку соняшнику мають суттєвий вплив лише великі за розмірами і обсягами товаровиробники. Тому економічне обґрунтування обсягів виробництва соняшнику здійснювалось, перш за все, для підприємств, які звітують за формою № 50-сг.

У 2012 р. зібрана площа під соняшником на сільськогосподарських підприємствах України становила 4106,63 тис. га, а в 2013 р. посівна площа цієї культури, за даними Мінагрополітики України, буде на рівні минулого року [2, 4]. Таким чином, посівна площа під соняшником на сільськогосподарських підприємствах майже стабілізувалася. До 2015 р. можна очікувати не-

значне її збільшення на 50–150 тис. га, порівняно з 2012 р. на підприємствах лісостепової зони. Планова урожайність соняшнику визначалась на основі досягнутого її рівня у 2011–2012 рр. та можливого її приросту для підприємств з різними рівнями ресурсного забезпечення (табл. 3).

3. Потреба в ресурсах та ефективність виробництва соняшнику урожаю 2015 року на сільськогосподарських підприємствах (включаючи фермерські господарства) України*

Показники	Групи підприємств за рівнем ресурсного забезпечення				Всього
	низький	задовільний	достатній	високий	
Площа посіву, тис. га	1472,94	2293,48	313,04	77,56	4157,02
Урожайність, ц/га	15,40	19,73	24,78	30,61	18,78
Виробництво соняшнику, тис. т	2269,06	4524,17	775,68	237,43	7806,33
Реалізовано соняшнику, тис. т	2193,24	4357,03	746,74	219,62	7516,62
<i>Елементи витрат, млн. грн</i>					
Зарплата	221,27	378,20	49,81	13,06	662,34
Нарахування на зарплату	82,29	140,65	18,52	4,86	246,32
Насіння	837,22	1511,13	244,02	67,48	2659,85
Мінеральні добрива	739,07	1818,65	293,15	93,50	2944,38
Засоби захисту рослин	270,91	661,86	115,15	44,76	1092,68
Паливно-мастильні матеріали	1481,60	2315,68	309,89	72,26	4179,43
Амортизаційні відрахування	651,90	1157,84	173,54	44,80	2028,08
Ремонт основних засобів	488,93	764,18	98,92	21,95	1373,97
Транспортні витрати	19,81	38,79	6,57	1,91	67,08
Плата за оренду земельних паїв	1050,70	1628,87	221,84	53,56	2954,98
Інші матеріальні витрати	228,44	407,35	59,75	16,43	711,97
Страхові платежі	233,07	415,61	60,96	16,76	726,40
Загальновиробничі витрати	197,87	352,83	51,75	14,23	616,68
Разом виробничих витрат	6503,08	11591,65	1703,85	465,57	20264,15
Виробнича собівартість 1 т, грн	2865,98	2562,16	2196,60	1960,90	2595,86
Виробничі витрати на 1 га, грн	4415,03	5054,17	5442,92	6002,76	4874,68
Ціна 1 т (з ПДВ), грн	4928	4928	4928	4928	4928
Повна собівартість 1 т, грн	3159,14	2831,73	2436,12	2176,15	2868,81
ПДВ з 1 т, грн	273,74	329,12	396,48	438,77	322,86
Прибуток на 1 т, грн	1495,12	1767,15	2095,40	2313,08	1736,33
Виторг, млн грн	10808,28	21471,44	3679,91	1082,30	37041,93
Прибуток, млн грн	3279,15	7699,51	1564,71	508,00	13051,37
Додана вартість, млн. грн	4234,61	9376,21	1806,58	570,72	15988,12
Прибуток на 1 га, грн	2226,26	3357,13	4998,43	6549,81	3139,60
Додана вартість на 1 га, грн	2874,94	4088,20	5771,08	7358,47	3846,05
Рівень рентабельності, %	47,33	62,41	86,01	106,29	60,52

*Джерело: розрахунки автора.

Використовуючи розроблені технологічні карти для типових підприємств зон України було проведено розрахунки з виробництва соняшнику

урожаю 2015 р. на сільськогосподарських підприємствах України. При розрахунках робилося припущення, що питома вага посівних площ соняшнику, що вирощується за різних рівнів ресурсного забезпечення, збереться на рівні 2010 р.

У результаті розрахунків було визначено обсяги виробництва соняшнику урожаю 2015 р. на сільськогосподарських підприємствах та необхідна величина ресурсів і коштів на вирощування культури за елементами витрат як у цілому за рік, так і по місяцях.

Результати досліджень свідчать, що під урожай соняшнику 2015 р. потрібно внести 237,91 тис. т діючої речовини на суму 2944,38 млн грн, потреба в нафтопродуктах становить 332,17 тис. т на суму 4179,43 млн грн, в засобах захисту рослин – на суму 1092,68 млн грн. Загальна сума грошових витрат становитиме 18 236,07 млн грн.

Дані табл. 3 свідчать, що при площі посіву 4157,02 тис. га та середній врожайності 18,78 ц/га підприємства України можуть виробити в 2015 р. 7806,33 тис. т соняшнику. Загальні витрати на його виробництво становитимуть 20 264,15 млн грн.

За обсягів реалізації соняшнику 7516,62 тис. т, підприємства України можуть одержати грошових надходжень у сумі 37 041,93 млн грн. Прибуток від реалізації насіння соняшнику становитиме 13051,37 млн грн, а рівень рентабельності його виробництва в цілому по підприємствах – 60,52 %.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати досліджень свідчать, що в 2015 р. на сільськогосподарських підприємствах обсяг виробництва насіння соняшнику прогнозується в обсязі 7,8 млн т. Для одержання такого урожаю потрібно внести 237,91 тис. т діючої речовини на суму 2944,38 млн грн, потреба в нафтопродуктах становить 332,17 тис. т на суму 4179,43 млн грн, засобах захисту рослин – на суму 1092,68 млн грн. Загальна сума грошових витрат становить 18236,07 млн грн. Коефіцієнти окупності витрат при вирощуванні соняшнику з низьким, задовільним, достатнім та високим рівнями ресурсного забезпечення, відповідно, становитимуть 1,47, 1,62, 1,86 та 2,06.

Список літератури

1. Андрієнко О. Не такий страшний соняшник, як його малюють [Електронний ресурс] / О. Андрієнко, А. Андрієнко, І. Семеняка. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/>
2. Кириченко В.В. Виробництво соняшнику в Україні: стан і перспективи розвитку / В.В. Кириченко // Вісник ЦНЗ АПВ Харківської області. – 2010. – № 7. – С. 281–286.
3. Огляд ринку олійних культур в Україні та світі за 2011 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrex.gov.ua/oglyad-rinku-oliynih-kultur-v-ukrayini-ta-v-sviti-za-2011-rik/>
4. Прогноз врожаю в Україні в 2013 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agriagency.com.ua/>
5. Сільське господарство України: стат. зб. // За ред. Ю.М. Остапчука. – К. : Держстат України, 2011. – 370 с.

Исследована экономическая эффективность производства подсолнечника на сельскохозяйственных предприятиях Украины и разработан прогноз объемов производства на 2015 г.

Производство подсолнечника, сельскохозяйственные предприятия, рынок подсолнечника, эффективность производства подсолнечника.

The methods of economic substantiation of program of sunflower production in agricultural enterprises of Ukraine for 2015 are presented.

Sunflower production, agricultural enterprises, market, the efficiency of sunflower production.